

بررسی فقهی و حقوقی مهریه نامتعارف

فاطمه کلبعلی^۱

چکیده

بی تردید ازدواج پیمان مقدسی است که در میان تمام اقوام و ملل در تمامی زمان‌ها وجود داشته است. در حقیقت ازدواج سرآغاز تشکیل خانواده می‌باشد و خانواده یکی از قدیمی‌ترین نهادهای اجتماعی است که تاریخی به قدمت حیات انسان دارد. ازدواج در نگاه اسلام و فرهنگ جامعه مقدماتی همچون مهریه، جهیزیه و مراسمات ازدواج، دارد که امروز به علت ترویج تجمل‌گرایی و یا تغییر فرهنگ مهریه به صورت نامتعارف معین می‌شود که از نظر حقوقی و فقهی بر این امر مخالفت شده است از این رو پژوهش حاضر با نگاهی فقهی و حقوقی درصدد بررسی مهریه نامتعارف است. دستاوردهای حاصل از این پژوهش آن است که از نظر فقهی و حقوقی مهریه نامتعارف مورد پذیرش نیست.

واژگان کلیدی: مهریه، فقه، حقوق، نامتعارف.

۱. طلبه سطح سه، حوزه علمیه الزهراء، شهر گرگان.

مقدمه

یکی از رسوم و آداب اسلامی تعیین مهریه و مهریه دادن به زن برای ازدواج با مرد است، این مهریه که نام دیگر آن «صداق» است از «صدق» می‌آید، صدق یعنی راست گفتن، لذا صداق یعنی علامت اینکه داماد راست می‌گوید. اما متأسفانه کج‌اندیشی و افکار نادرست این آداب زیبای اسلامی را در خوش تغییرات کرده است و افراد را به سمت مهریه‌های نامتعارف سوق داده است.

بعضی از خانواده‌ها به خیال خودشان برای اینکه پایه‌های زندگی را برای دخترشان محکم کنند و داماد، هوس نکند دختر را طلاق دهد، سعی می‌کنند تا می‌توانند مهریه را دست بالا بگیرند. در حالی که ناخواسته با همین عمل خود به نحوی بنیان زندگی فرزندان را متزلزل می‌کنند؛ زیرا آن امری که سبب استحکام و استقرار قانون خانواده می‌شود، مهریه سنگین و نامتعارف نیست لذا ضرورت دارد این مسئله از نظر فقهی و حقوقی مورد بررسی قرار گیرد.

در زمینه ادله فقهی و حقوقی مهریه نامتعارف به طور مستقل نگارشی انجام نشده است اما پژوهش‌های ارزشمندی نگارش شده که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است از جمله: مقاله "بررسی فقهی و راهکار کاهش مهریه" به قلم محمدجواد وزیری فرد و فاطمه فلاح تفتی (۱۳۹۲) که پس از بررسی و نقد دیدگاه‌های کارشناسان بنا بر تخصص خود راهکارهایی را جهت کاهش میزان مهریه نگارنده با مستندات بیان می‌کند که احراز توان مرد در پرداخت مهریه (بالفعل یا بالقوه) است راهکار اجرایی را بیان می‌کند. مقاله "بررسی فقهی حقوقی تحدید میزان مهریه و راهکارهای آن" به تحریر مصطفی غفوریان‌نژاد (۱۳۹۴) یافته‌های حاصل از این تحقیق این است که با وجود نبود میزان تعیینی مهریه توسط فقه و حقوق دادن، آنها به تشویق کم بودن مهریه پرداخته‌اند و راهکارهای عملیاتی و کاربردی برای حل مهریه نامتعارف پیشنهاد داده‌اند. مقاله "بررسی ادله فقهی

بطلان مهریه های سنگین" به نویسندگی محمد سرباز جمشید(۱۳۹۵) که در این مقاله میزان مهریه در فقه امامیه و عامه و حقوق موضوعه‌ی ایران بیان شده است و همچنین شرط بودن قدرت بر تسلیم مهریه و امکان دخالت قانون‌گذار در میزان آن مورد بررسی واقع شده و نهایتاً بطلان این چنین مهریه‌هایی را موجه و نزدیک به ثواب می‌داند.

روش این تحقیق به صورت جمع‌آوری کتب، یعنی روش کتابخانه‌ای می باشد. به این ترتیب که عناوینی که در تحقیق قرار بود مورد بررسی قرار گیرد با مطالعه‌ی کتاب‌های مختلف از قبیل کتاب هایی که مراجعه مستقیم داشته یا کتاب هایی که از کتابخانه های اینترنتی دانلود شده مثل کتاب خانه قائمیه و دیجیتال نور و پیدا کردن این عناوین در این کتاب‌ها مورد بررسی قرار گرفت و فیش برداری شد و به صورت مجموعه‌ای به هم پیوسته و منسجم درآمد. محورهای مورد بحث در این پژوهش تبیین مفهوم مهریه و مهریه نامتعارف و بیان دلایل فقهی و حقوقی مهریه نامتعارف است.

مفهوم‌شناسی

در هر پژوهشی شناخت مفاهیم و واژگان کلیدی آن بسیار تاثیرگذار است. فهم دقیق در هر تحقیقی متفوع بر مفهوم‌شناسی واژگان کلیدی است. به همین منظور در ابتدای این پژوهش به بررسی لغوی و اصطلاحی واژگان کلیدی پرداخته شده است.

۱_ مهریه

الف) معنای لغوی

مهریه در لغت به معنی صداق و آن چیزی است که برای زن مالی را که شرعاً از آن سود ببرد، قرار می‌دهند. ادر جای دیگر به معنی مقدار مال یا وجهی است که به هنگام ازدواج یا پس از آن شوهر در عوض تمتع به زن می‌دهد و باید مقدار آن معلوم باشد،^۲ دهخدا در کتاب فرهنگ لغت خود آن را به مهر، کابین، آنچه داماد به عروس برای نکاح می‌دهد.^۳

ب) معنای اصطلاحی

در اصطلاح عبارت از چیزی است (مال معین یا چیزی که جایگزین مال باشد) که در زمان عقد نکاح از طرف مرد به زن داده می‌شود یا مرد، متعهد به پرداخت آن می‌شود. طبق تعریف

۱. معلوف، المنجد، ص ۴۶۳.

۲. معین، فرهنگ فارسی معین، ص ۸۶۲.

۳. دهخدا، لغت‌نامه‌ی دهخدا، ص ۱۱۳۲.

دایره‌المعارف اسلام، مهریه در شرع اسلامی به معنای هدیه‌ای است که داماد باید هنگام عقد ازدواج پرداخت آن را به عروس متعهد گردد.^۱

۲_ مهریه نامتعارف

واژه "متعارف" از ریشه "عرف" به معنای سنت و سیره زیبایی جاری در جامعه است که عقلای جامعه آن را می‌شناسد. مهریه متعارف، مهریه‌ای است که عرف آن را برای هر شخص از لحاظ شهر محل سکونت، شأنیت خانوادگی، و ویژگی‌های شخصی مانند سطح تحصیلات در نظر می‌گیرد. در برابر مهریه متعارف، مهریه نامتعارف قرار دارد. متعارف و نامتعارف بودن مهریه، امری نسبی است و نمی‌توان میزان واحدی را برای همه افراد در نظر گرفت. لذا برای تشخیص تعارف هر شخص باید عوامل متعددی را در نظر گرفت. مهریه نامتعارف، مهریه‌ای است که با غرض شارع و عقل از ازدواج سازگاری ندارد. مهریه نامتعارف از مصادیق مهر المسمی به شمار می‌آید و تعیین آن توسط زوجین و به صورت تراضی صورت می‌گیرد، لکن ویژگی‌های مالی، خانوادگی، اجتماعی زوجین مورد توجه قرار نگرفته است. این نوع مهریه بر خلاف روش عقلا و متعارف جامعه است و راه شناخت آن توجه متعارف جامعه در پرداخت مهریه است.

مهریه نامتعارف ریشه در قرون نخست اسلامی دارد. در عهد پیامبر A مهریه به صورت‌های مختلفی تعیین می‌شد لکن پیامبر A بر "مهر السنه" تأکید فرمودند، که مقدار آن کاملاً مشخص و محدود است. فرض بر توانایی مرد در پرداخت این دین بوده است، زیرا هنگام ازدواج یا اندک

۱. شرف الدین، تبیین جامعه-شناختی مهریه، ص ۷۸.

۲. موسوی همدانی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۸، ص ۴۸۹.

اگر عقد نکاح را عقدی مالی بدانیم هنگامی که مهریه‌ایی نامتعارف و نامتعارف در ذیل عقد ذکر می‌شود که طرفین یقین بر عدم قدرت پرداخت دارند، در نتیجه می‌توان عقد را عقدی باطل اعلام کرد. با توجه به این امر باید از امکان قرار دادن طرفین به تدوین این عقد مبتنی بر مهریه‌های نامتعارف به عنوان امری برخلاف اخلاق حسنه و نامتناسب جلوگیری نمود و دست افراد را محدود نمود و از سوی دیگر از تحقق عقود برخلاف قانون خودداری نمود.^۱

مطابق ماده ۱۰۷۸ قانون مدنی هر چیزی را که مالیت داشته باشد، می‌توان مهر قرار داد. بنابراین یکی از شرایط مهریه، مالیت است. مهریه از نظر مقدار حد و اندازهای ندارد، بلکه معیار در آن رضایت زن و شوهر است، چه کم باشد، چه زیادی به شرطی که آنقدر کم نباشد که مانند پرکاه. مهریه زیاد از طرفی موجب کم شدن رغبت جوانان به ازدواج شده، و از طرف دیگر مشکلات خانوادگی بسیاری را بوجود آورده است و در موارد بسیاری حسن معاشرت که طرفین عقد ازدواج موظف به آن هستند^۲ را از بین برده و آثار نامناسب بسیاری را بوجود آورده که نتیجه مسلم آن اختلال نظام اسلامی است.

موضوع مهریه باید این قابلیت را داشته باشد که از ناحیه کسی به کس دیگر تسلیم شود؛ لذا در صورتی که مهر به مقدور التسلیم نباشد، مهریه مذکور باطل و بلااثر است. با توجه به آنچه گفته شد و با عنایت به صراحت ماده ی ۳۴۸ قانون مدنی که عدم امکان تسلیم را سبب بطلان قرارداد می‌داند،

۱. شهیدی، مهدی، تشکیل قراردادها و تعهدات، ص ۲۶۳.

۲. بهروزی، قانون مدنی، مواد ۱۱۰۳، ۱۱۰۴.

می توان با وحدت ملاک برآمده از این ماده، در مورد مهریه نیز همین حکم را جاری نمود.^۱ با این تفصیل نمی توان به صحت مهریه های سنگینی که عندالمطالبه بر ذمه ی زوج قرار می گیرد حکم نمود، چرا که امکان تسلیم این مهریه با وصف موجود برای زوج وجود ندارد.

در حقوق ایران برای مهر میزان مشخصی تعیین نشده است، اما تعیین سقف برای مهر و اجبار زوجین به توافق در مبلغ خاصی در صورتی که مصلحت ایجاب نماید، قابل دفاع است، اما ممکن است برخی افراد حتی توانایی پرداخت آن مقدار را نیز نداشته باشند. از این رو، بدون تعیین سقف برای مهر نیز، می توان مقرر نمود جهت ثبت مهرهایی که به طور متعارف از توان پرداخت افراد خارج است، تضمین کافی از زوج برای تأدیه ی مهر گرفته شود، در غیر این صورت از ثبت آن خودداری شود. اگر مهر به میزانی تعیین شود که نشان از عدم وجود قصد جدی زوج در پرداخت آن داشته باشد، چنین مهری باطل است، در غیر این صورت، با تصویب ماده ی ۷ ق. ن. ا. م. م، باید ماده ی ۲۲ قانون حمایت خانواده را با عنایت به ماده ی ۷ ق. ن. ا. م. م تفسیر نمود.

نتیجه گیری

این پژوهش با هدف شناسایی بررسی فقهی و حقوقی مهریه نامتعارف تنظیم شده و در آن تلاش گردیده تا به این سوال پاسخ داده شود که نقش مسئله فقهی و حقوقی مهریه نامتعارف چیست به موجب عقد حقوق بین زوجین مطرح می شود که یکی از این حقوق برای زن مهریه است از دید قرآن مهریه جنبه ابراز عشق و محبت مردم نسبت به زن است اما این به این معنی نیست که اگر مرد توانایی پرداخت مهریه بالا را داشت مهراش به زن بیشتر است عواملی مثل چشم و هم چشمی، محکم کردن پایه زندگی زندگی در بالا گرفتن مهریه بی تاثیر نیست که این امر اشتباه است اسلام همیشه تاکید بر ساده زیستی و مهریه پایین دارد و سنگینی مهریه را عامل خوشبختی زوجین مطرح نمی کند فقهای شیعه برای تعیین حکم مهریه نامتعارف فتواهایی بیان کردند که نکاتی را هم در تایید و رد آن نیز خاطرنشان کردند که در این مقاله به توضیح هر کدام از آنها پرداخته ایم قواعد مثل قاعدهی لاضرار سفی بودن تعهد مخالف، قاعده غرر نیز مخالف مهریه سنگین هستند چراکه این امر باعث ضرر مالی به مرد می شود در ایران برای مهریه سقف معینی تعیین نشده است اما می توان بر سر تعیین مهریه در صورتی که مصلحت ایجاد کنند با هم بر سر مبلغی به تفاهم برسند و اگر مردم نیز توانایی پرداخت آن را نیز هم نداشت به میزان کافی از او برای تعیین تادیه مهریه نیز تضمین می گیرند و در غیر این صورت عقد و نکاح باطل است.

فهرست منابع

*قرآن کریم

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، مترجم: صدرالدین، بلاغی، چاپ اول، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۵، ص ۲۵۲.
۲. بستان، حسین، جامعه شناسی جنسیت با رویکردی اسلامی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و مرکز مدیریت حوزه های علمیه خاوران، ۱۳۹۴.
۳. بهروزی، ابوذر، قانون مدنی، بی چا، تهران: نوآور، ۱۳۹۱.
۴. حرعاملی، محمد، وسائل الشیعه، ج ۱۴، چاپ چهارم، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۳۶۱ هـ.ق.
۵. حسین، شرف الدین، تبیین جامعه-شناختی مهریه، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۰، ص ۷۸.
۶. حکمت نیا، محمود؛ هدایت نیا، فرج الله، فلسفه حقوق خانواده، چاپ دوم، تهران، شورای فرهنگی اجتماعی زنان، روابط عمومی و پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۹۳۸۸ ش.
۷. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه ی دهخدا، بی چا، ترهان نشر صدرا، ۱۳۷۰.
۸. شاطبی، ابراهیم بن موسی، الموافقات فی الاصول الشریعه، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۲۵ ق.
۹. شرف الدین، حسین، تبیین جامعه شناختی مهریه، چاپ دوم، تهران، نشر مهر خانه، بی تا.
۱۰. شهیدی، مهدی، تشکیل قراردادها و تعهدات، تهران، نشر حقوقدان، بی چا، ۱۳۷۷.
۱۱. علیزاده اصل، محمدعباس، "بررسی ضابطه غرر در معاملات جدید"، تحقیقات مالی اسلامی، شماره ۱، ۱۳۹۴.

۱۲. کاتوزیان، ناصر، خانواده، ج ۹، تهران، چاپ چهارم، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۳.
۱۳. کاتوزیان، ناصر، مقدمه علم حقوق و مطالعه در نظام حقوقی ایران، چاپ چهل و نهم، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۵ ش.
۱۴. لوئیس، معلوف، المنجد، مترجم محمد بندر ریگی، چاپ ششم، تهران، انتشارات ایران، بی تا.
۱۵. متقی، علی بن حسام الدین، کنز العمال، بی چا، بیروت، دارالکتب علمیه، ۱۴۱۹ هـ.ق.
۱۶. مصطفوی، محمد کاظم، القواعد، چاپ چهارم، قم، موسسه النشر الاسلامی، ۱۴۲۱ ق.
۱۷. مظفر، محمدرضا، اصول الفقه، ج ۹، چاپ سوم، قم، موسسه اسماعیلیان، ۹۰۹۴ ق.
۱۸. موسوی خمینی، روح الله، اندیشه های فقهی امام خمینی، چاپ اول، تهران نشر عروج، ۱۳۸۹.
۱۹. موسوی همدانی، محمد باقر، ترجمه تفسیر المیزان، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۸۶.
۲۰. نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام، تهران، المكتبة الاسلامیة، بی تا.

سایت ها:

۲۱. www.khanene.ir

۲۲. www.nakaremi.ir